

PROBLEMA LIBERTĂȚII OMULUI – REFLEXII FILOZOFICE

Brașoveanu Victoria
Coordonator științific: dr. conf, Lozovanu Ecaterina

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: *Libertatea este o valoare așa cum afirmă și filosoful Cicero "Libertatea este o posesiune de o valoare inestimabilă", care este parte din existența omului, dreptul omului pe care Dumnezeu i l-a oferit, "libertatea este partea divină din el" (Petre Tutea). Omul este liber atunci când poate acționa în conformitate cu dorințele sale sau, în alte ordine de idei.*

Cuvinte cheie: *Libertatea, omul, valoare, necesitate, viață.*

Unul dintre cele mai semnificative concepte a cărei semnificație este greu de surprins într-o definiție este libertatea, despre care am putea să dăm un răspuns similar celui oferit de Fericitul Augustin, cu privire la timp: dacă nu ne întreabă nimeni, știm ce este, dar, dacă ne întreabă cineva nu mai știm. Considerată drept fundament al tuturor valorilor umane, libertatea este formula-cheie pentru înțelegerea acestora. Cunoaștem ce este libertatea dacă o raportăm la necesitate. Aceasta din urmă i se înfățișează omului sub forma constrângerilor, care se manifestă în diferite moduri: biologic, social, moral, politic, de gândire. G. Guruitch afirma că: "libertatea umana constă într-o acțiune voluntară, clarvăzătoare, inventivă și creatoare, care calauzită de propriile-i lumini și izvorată din focul actului însuși, se străduiește să depășească, să răstoarne și să sfărâme toate obstacolele și să modifice, să întrecă și să creeze, din nou, toate situațiile".

Libertatea poate fi definită ca mișcarea prin care trecem de la abandonul față de determinările constrângătoare asupra alegerilor, deciziilor și acțiunilor noastre la alegeri, decizii și acțiuni creatoare fondate pe dominarea umană a acestor determinări, pe promovarea conștiinței a valorilor. Pentru Marcus Aurelius a fi liber înseamnă a aspira numai la ceea ce omul poate realiza în viață. Dacă există un secret al libertății, acesta constă nu în dominarea necesității, ci în dominarea propriilor dorințe și aspirații. A fi liber înseamnă, în primul rând, a nu fi împiedicat să faci ceea ce vrei sau, mai mult, a spune fără teama ceea ce gândești. Ca urmare libertatea este concepută de obicei ca absența oricărei constrângeri.

Apreciind că sursa constrângerilor se afla în afara omului, atunci au concretizat ideea de necesitate în destin. Din perspectiva ontologică, destinul exprimă caracterul predeterminat și implacabil al tuturor evenimentelor care marchează cursul vieții umane.

Din perspectiva gnoseologică, omul poate prevedea, dar nu și preîntâmpina ceea ce se va întâmpla cu necesitatea. Orice sustragere de sub forța destinului va fi sortită eșecului, pe care omul îl va înțelege ca pedeapsă pentru neșezuire. În raport cu omul, destinul se manifestă prin intermediul zeilor, care însă, la rîndul lor, nu se pot sustrage destinului. Dacă omul –în dorința sa de a fi liber –ignoră destinul și voința zeilor, atunci fapta sa atinge după sine pedeapsa (Prometeu, Sisif). G. Guruitch afirmă că: "libertatea umană constă într-o acțiune voluntară, clarvăzătoare, inventivă și creatoare, care calauzită de propriile-i lumini și izvorată din focul actului însuși, se străduiește să depășească, să răstoarne și să sfărâme toate obstacolele și să modifice, să întrecă și să creeze, din nou, toate situațiile. Stoicii sunt primii filosofi care au sesizat contradicția dintre necesitate și libertate, dintre ceea ce s-a numit autoritatea divină (pe care ei o denumeau "autoritatea divină" sau "soartă") și un anumit grad de libertate atribuit omului.

O dată cu creștinismul, această contradicție dobândește noi semnificații, teologii și dogmatica creștină propunând soluționarea ei prin postularea teoriei liberului arbitru. Potrivit acestei teorii, concomitent cu crearea finite umane, Dumnezeu i-a "insuflat" acestuia nu numai rațiunea ci și "liberul arbitru", adică acea capacitate de a se conduce singură. După cum se exprima Toma D'Aquino, "omul este inzestrat cu liber arbitru, altfel sfaturile, îndemnul, poruncile, interzicerile, răsplata și pedeapsa ar fi în van". Creatorul l-a inzestrat pe om cu inteligență pentru a înțelege ce este și cum poate fi atinsă libertatea. Conștient fiind, omul hotărăște să facă sau nu fapta rea. Decizia și felul acțiunii exprimă, prin urmare, libea voință a omului de a alege între bine și rău.

Augustin în tratatul "Despre liberul arbitru" spune că acesta există ca orice bine vine de la Dumnezeu. Omul poate însă să-l folosească nefast. Ne-am putea atunci întreba de ce Dumnezeu, care cunoaște viitorul, nu le ia pacatoșilor liberul arbitru; această atitudine pare întrucâtva paradoxală. Augustin precizează că este vorba de fapt de două elemente distincte: Dumnezeu nu este răspunzător de pacatele oamenilor; marea lui

tine tocmai de faptul că lasă oamenii să păcătuiască în mod liber. Păcatul este necesar perfecționării universului. Este drept ca păcătosul să fie pedepsit pentru răul făcut; pedeapsa poate fi deci considerată un bine.

Renouvier spunea că "sunt liber fiindcă fac ce vreau" dând astfel o formulare socantă conceperii liberului arbitru. De fapt, cum remarca Maxime Glausdorff în "Determinarea teoriei generale a valorii": "se poate concepe libertatea, sub aspectul liberului arbitru, ca fiind puterea absolută de a alege în ceea ce este considerat bine sau rău". Liberul arbitru ar fi deci facultatea umană de a decide între mai multe posibilități de acțiune, neechivalente, grație capacității de a nu se supune unor determinări necesare. Doctrina liberului arbitru închide însă calea de acces spre o autentică libertate de acțiune pentru că asociază fără temei descoperirea virtuților de creativitate ale subiectivității umane cu abandonarea determinismului.

Problema liberului arbitru a reținut atenția și oamenilor de știință. Astfel fizicianul Albert Einstein (în lucrarea "Știința și religie") pune problema relației dintre liberul arbitru și divinitate. El porneste de la ideea că un Dumnezeu atotputernic, drept și bun poate oferi omului consolare, ajutor și calauză. Se pune însă problema: dacă Dumnezeu este atotputernic, înseamnă că el este răspunzător de tot ceea ce se întâmplă în lume, inclusiv de faptele oamenilor, fie ele bune sau rele. Așadar Dumnezeu este răspunzător și de răul din lume. În acest caz, oamenii nu mai pot avea nici o responsabilitate pentru acțiunile lor. Atunci ar apărea o contradicție indisolubilă: dând pedepse și recompense -afirma Einstein-Dumnezeu ar pronunța, într-o anumită măsură, verdicte cu privire la propriile sale fapte. Cum s-ar împacă aceasta cu bunătatea și dreptatea ce i se atribuie? Rezolvarea acestei contradicții constă în faptul că omului i se oferă șansa de a fi responsabil în virtutea a ceea ce teologii și filosofii au numit "liberul arbitru" sau libertatea ființei umane de a se manifesta și de a acționa.

Când am ieșit pe ușa care mă purta spre libertate am știut că dacă nu las ura și amărăciunea în spate, voi continua să fiu în închisoare. (Nelson Rolihlahla Mandela).

Libertatea se poate clasifica în două ramuri "**Libertate negativă**" și "**libertate pozitivă**". Libertatea negativă este acea formă de exprimare a libertății în care orice interferență cu libertățile semenilor este de natură să restrângă libertatea unui individ. Singura libertate care merită acest nume este aceea de a urmări propriul nostru bine după cum credem de cuviință. Libertatea pozitivă, într-un concept strict, derivă din dorința fiecărui individ de a fi propriul stăpan. Este rezultatul egoismului spiritului uman care vrea să-și satisfacă propriul interes fără a fi împiedicat de ceva sau cineva. Placerea de a te simți perfect stăpan în ceea ce privește propria-și persoană, de a nu fi sclavul dorințelor nimănui, de a lua decizii numai în funcție de propriile dorințe și nevoi, cam acesta ar fi idealul oricărui adept al libertății totale.

Linia de demarcație dintre cele două tipuri de libertate, dacă există, este foarte fragilă, existând cazuri în care una este negată sau anihilată de cealaltă. Cineva nu te poate priva de libertate, decât dacă acesta a perceput acest concept greșit. În aceste cazuri cred că ar trebui să ne punem întrebarea dacă nu cumva am exprimat-o noi greșit și atunci, ca urmare a acestui fapt măsuri imediate ar trebui luate. Una dintre aceste măsuri este educarea în spirit democratic încă de mic a copilului, cu alte cuvinte, introducerea în programa școlară obligatorie a obiectului denumit „Cultura civică”.

Libertate absolută nu există deoarece dacă oricine ar fi liber să facă orice atunci fără voia sa ar lua dreptul la libertate altcuiva. Libertatea e înțelegerea necesității (Baruch Spinoza).

Bibliografie

1. Nikolai Berdiaev, *Spirit și libertate. Incercare de filosofie creștină*, 1996, Paideia, Traducător: Stelian Lacatus.
2. [1cartepesaptamina.ro](http://cartepesaptamina.ro)
3. Schelling, Friedrich-Wilhelm Joseph, *Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit und die damit zusammenhängenden Gegenstände*. Cercetări filozofice asupra esenței libertății umane și asupra chestiunilor legate de aceasta. București, 2011.